

Oponentský posudek disertace Mgr. Zuzany Jakalové

Multilogues on the Now. Vzťahy ne/spôsobilosti a rodu v súčasnom feministickom kurátorstve

Katedra teorií a dějin umění

FaVU, Vysoké učení technické v Brně

Disertační práce Zuzany Jakalové představuje zásadní příspěvek k debatě o tématu postižení a ne/způsoblosti a jeho reflexi prostřednictvím kritické kurátorské praxe. Téma fyzické a mentální ne/způsoblosti a zranitelnosti se do popředí zájmu teoretiků dostává teprve v posledních dekáдах, ale je stále zjevnější, že se netýká jen „postižených“ jednotlivců, ale přináší změny společenského paradigmatu, což se zvláště palčivě ukázalo během pandemie COVID-19. Téma zdraví a zdravotní ne/způsoblosti dotýkající se široké škály lidských zkušeností Zuzana Jakalová v práci identifikuje jako jednu z klíčových složek naší identity, srovnatelnou s už zavedenými kategoriemi rasy, pohlaví atd. a zaměřuje se na jeho reflexi prostřednictvím kurátorských strategií v rámci projektu Multilogues on the Now.

Předkládaná práce inovativním způsobem syntetizuje feministickou teorii a kritickou teorii postižení, která v českém prostředí teprve zapouští kořeny, a přenáší je na pole současného umění a kurátorství prostřednictvím experimentálních nástrojů kurátorského výzkumu. Vychází přitom z kritické reflexe stávající situace v uměleckém provozu, v němž převažuje strukturální neviditelnost lidí s „postižením“. Tato neviditelnost se projevuje nejen absencí relevantních obsahů ve výstavních programech uměleckých institucí, ale i opomíjením lidí se speciálními potřebami, ať už jde o návštěvníky*nice, umělce*kyně nebo zaměstnance*kyně. Autorka zároveň kriticky nahlíží zviditelnování neuro-atypických umělců*kyň vedených snahou o spektakulární exotizaci a fetišizaci nenormativních identit (k níž dochází zejména v případě art brut) nebo o depolitizaci emancipačního potenciálu péče a sdílené zranitelnosti.

Těžištěm práce je analýza případové studie projektu Multilogues on the Now (2017-22) věnované zpochybňování dominantních narativů o zdraví a postižení, alternativním formám péče a emocím s ní spojených, možnostem emancipačních politik těla. V tomto projektu, který Jakalová realizovala společně s Hanou Janečkovou v prostoru Display, se v centru pozornosti vedle série výstav ocitly také interaktivní programy, workshopy, diskuze a další formáty. Jakalová v práci zároveň zdůrazňuje, že jedním z primárních cílů projektu bylo i ohledávání nového typu feministické kurátorské praxe, který by výše zmíněná témata nejen ukazoval, ale uváděl do praxe a tím proměňoval i přístupnost galerie Display.

Projekt *Multilogues on the Now* stejně jako jeho reflexe v rámci předkládané práce vychází z přístupu, který rámuje kurátorství jako výzkum, a vnímá jej jako soubor specifických forem produkce poznání. Teoretický aparát práce vychází z průniku kritických studií postižení a intersekcionalního feminismu. *Disability studies* „obracejí pozornost od individuálních psychofyzických „odlišností“ k jejich společenským, politickým a kulturním interpretacím a způsobům, jakými kategorie ne/způsobivosti funguje jako prostředek ovládnutí nejen „postižených“, ale celé společnosti“. Teorie intersekcionalního feminismu pak umožňuje odhalit vzájemně se posilující formy diskriminace a marginalizace vycházející z průniku genderového hlediska a „postižení“, tedy diskriminace založené na specifických formách tělesnosti a mentálních dispozic, které jsou patriarchální společností kódovány jako „ženské“.

Autorka čerpá z teorie a praxe feministického kurátorství, které se za dobu své existence posunulo od vyplňování mezer v historii dějin umění a snahy o rovnoměrné zastoupení umělkyní na výstavách, k systematickému narovnávání struktur produkujících systémové nerovnosti. K nástrojům feministicky orientovaného kurátorství neodmyslitelně patří i kritické přehodnocení hierarchií v rámci uměleckého provozu. V kontextu feministického rámování vlastního výzkumu se Zuzana Jakalová hlásí k teoretickému odkazu Donny Haraway a důsledně reflektuje svou vtělenou a situovanou roli badatelky.

Tato sebereflexivní forma se odráží i ve stylu předkládané práce, která přechází od teorie a popisu kurátorských metodologií k osobní reflexi praktických zkušeností. Mísení formátů produkce poznání charakteristické pro zkoumaný projekt, označuje Jakalová termínem „multilog“ a v textu se tak jistým způsobem odráží „multilogická“ povaha praktické části disertace.

V druhé části disertace pak autorka sleduje vlastní kurátorsko-organizační praxi směřující k projektu *Multilogů*. Zejména tematizuje svou zkušenost s kolektivní tvorbou programů a péčí o umělce/kyně se zvláštními potřebami v rámci rezidenčního programu galerie Meetfactory a tematické site-specific projekty v prostorách Prádelny v areálu psychiatrické léčebny v Bohnicích. Samotné analýze průběhu jednotlivých edic výstavy předchází také personální, ideová a organizační charakteristika Displaye a úvaha nad autorčinou rolí v této instituci. Jakalová sleduje genezi formátu *Multilogů*, jehož předobrazy spatřuje už ve jmenovaných programech pro bohnickou Prádelnu a následně v hybridních formátech výzkumu a praxe překračujících sféru umění realizovaných ve spolupráci se Zbyňkem Baladránem v prostorách Displaye. Výsledný formát *Multilogů* se vyznačoval strukturou, v níž výstava nestála v dominantní pozici, ale sloužila jako rámeček či prostor, aktivizovaný

dalšími diskurzivními formáty: uměleckými intervencemi a performancemi, workshopy, sdílením poznatků atd. Důležitý byl pro kurátorky také aspekt flexibility s důrazem na aktuální moment „on the now“ a požadavek radikálního přehodnocení hierarchií produkce poznání, které jsou zabudované ve stávající institucionální praxi a odstranění existujících fyzických a mentálních bariér.

V rámci popisu případové studie autorka zmiňuje jednotlivé kurátorské strategie, jako je otevřená struktura umožňující kolektivní tvorbu programů, radikální interdisciplinarita, nebo různé experimentální formy socializace a tvorby poznání, např. společná jídla, feministická terapeutická setkání, cvičení, meditace, či formát živé knihy.

Jakalová tematizuje aspekty *přístupnosti* neboli *accessibility* projektu Multilogů a zmiňuje limity přístupnosti, a způsoby, jimiž se kurátorky snažily nejrůznější bariéry (fyzické, jazykové) odstranit. Přibližuje i některé náklady vycházející ze specifických potřeb lidí participujících na programu, které vedlo k zavedení principu *disability budgeting* – alokování zdrojů na výdaje spojené s životem či tvorbou s postižením.

Disertace se vyznačuje překvapivě krátkým závěrem, který oproti ostatním myšlenkově hutným kapitolám působí jako fragment. Jako by autorka neměla dostatek času na závěrečné shrnutí a zhodnocení projektu, jaké by si její práce zasloužila. Nezodpovězeny tak zůstávají i otázky, které si sama v předchozích kapitolách klade, a které by za odpověď rozhodně stály, jako například: „Je možné prostřednictvím designu kurátorského projektu dekonstruovat vědomostní hierarchie?“ Závěrem by rovněž bylo zajímavé zaměřit se na to, zda projekt Multilogů dosáhl deklarovaného cíle „zcitlivění“ a feministické transformace instituce, v níž výstava proběhla, a zda se kurátorskému týmu podařilo nabolovat nejen fyzické, ale i sociální a symbolické bariéry, které galerie současného umění obklopují.

Přes výše uvedené výtky považuji práci za kvalitní a přínosnou, doporučuji ji k obhajobě a doporučuji rovněž udělení akademického titulu Ph.D. její autorce.

Stejně jako Zuzana Jakalová jsem přesvědčena, že otázka nezpůsobilosti a postižení se týká každého z nás (budeme-li žít dostatečně dlouho) a spolu s autorkou předkládané práce se domnívám, že z pozic kurátorek/rů a teoretiček/ků umění můžeme a měli bychom pomoci nástrojů nám vlastních usilovat o vytvoření spravedlivějšího světa umění a celé společnosti.

V Praze dne 28. 11. 2022

Mgr. Zuzana Štefková Ph.D.

Otázky k rozpravě:

Jakým způsobem se tematické zaměření kurátorského výzkumu Multilogů odrazilo ve specifických formátech programu nebo typech práce s výstavou? Bylo by možné o některých formátech uvažovat jako o výstupech „crip“ kurátorského výzkumu?

Jak poznání, které tento kurátorský výzkum přinesl, proměnilo instituci, v níž se projekt Multilogů konal?

Jak lze na toto poznání navázat? Lze jej implementovat v dalších institucích?